

UN DEMERS COMPARATIV DEDICAT AMENAJĂRILOR MILITARE MEDIÉVALE

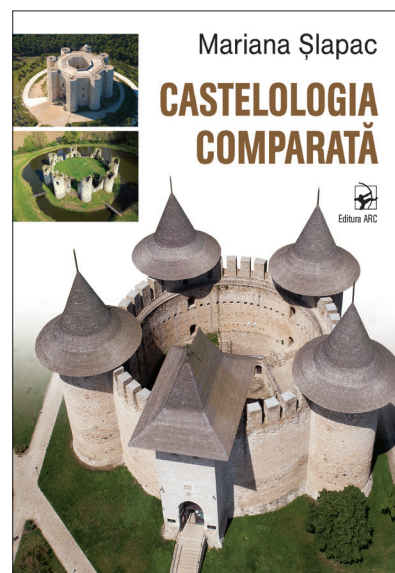
Doctor habilitat în istorie **Ion CHIRTOAGĂ**
E-mail: ionchirtoagă@yahoo.com
Institutul de Istorie

Recent a apărut monografia *Castelologia comparată. Arhitectura de apărare a Țării Moldovei între Occident și Orient* elaborată de Mariana Șlapac, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, doctor habilitat, cercetător științific principal la Centrul Studiul Artelor al Institutului Patrimoniului Cultural al Ministerului Educației, Culturii și Cercetării.

Deja de câteva decenii bune Mariana Șlapac studiază intens diferite aspecte ale evoluției arhitecturii militare din Moldova, făcând cunoscut cititorul din țară și de peste hotare cu sistemul de apărare al statului românesc de la est de Carpați în perioada medievală și la începutul celei moderne. Pentru o țară mică, cu o suprafață de mai puțin de 100 000 km² și cu un potențial demografic redus și, respectiv, cu o armată nu prea numeroasă, anume cetățile puteau să joace un rol important în apărarea pământului străbun de vecinii mai puternici cum ar fi Imperiul Otoman, Ungaria, Polonia ș.a. Iată de ce la trecerile importante (preponderent de peste Siret, Dunărea de Jos și Nistru) Petru Mușatin, Ștefan cel Mare și alți domni ai Moldovei au construit un șir de cetăți, unele dintre ele până în prezent constituind mărturii materiale prețioase referitoare la trecutul nostru național.

În opina autoarei, astăzi în istoria arhitecturii militare este evidentă necesitatea unui nou nivel de investigații teoretice, care ar permite reconstituirea procesului evolutiv-istoric și ar surprinde particularitățile arhitectural-tipologice ale construcțiilor defensive cu valoare de monument. Monografia științifică elaborată de Mariana Șlapac oferă un demers comparativ în domeniul castelologiei, de natură interdisciplinar, aflat la confluența mai multor discipline umanistice și tehnice, cum ar fi: arhitectura, arheologia, istoria, ingineria, arta ș.a. Studiarea arhitecturii fortificate moldovenești prin optica comparatismului se asociază sarcinii de a-i găsi locul convenit în coordonatele culturale universale.

Pentru prima dată este propusă o disciplină nouă – castelologia comparată, care utilizează sistemul ca-

Mariana ȘLAPAC. *Castelologia comparată*.
Chișinău: ARC, 2020. 459 p.

tegorial al arhitecturii comparate, scopul principal constând în deschiderea unor noi orizonturi teoretice prin depistarea și cercetarea surselor și analogiilor amenajărilor de apărare, precum și a conexiunilor dintre acestea. Autoarea descrie, în context comparativ, diferite metode, procedee și tehnici de construcție, analizează obiectivele fortificate, identifică specificul spațial-planimetric al fortificațiilor și stabilește raporturile între monumentele – „difuzoare” și monumentele – „receptoare” de informație arhitecturală.

Cercetătoarea ia în vizor surse cu rol de model, primare și secundare; influențele, directe și indirecte; „emițătoarele”, „transmițătoarele” și „recipienții” influențelor; paralelisme, sincrone și asincrone, rezistențele la influențe și replicile creatoare. Sunt examinate relațiile de „cauză-efect” care influențează întreaga evoluție a arhitecturii fortificate universale.

După părerea autoarei, în arhitectura militară există atât procesul spontan de recepționare și transmitere a experienței, cât și cel dirijat, determinat de circulația anumitor modele verificate în practică. Spre

deosebire de arhitectura obișnuită, în arhitectura de apărare ponderea tradițiilor locale este ne semnificativă, iar dezvoltarea ei depinde, în primul rând, de progresul tehnicii de război. Arhitectura defensivă se organizează perfect după tipuri și structuri-monade cu legături genetice și de contact, iar evoluția ei poate fi prezentată ca un proces al tipogenezei. Tipurile pot fi urmărite cu ajutorul seriilor cronologice și grupurilor tipologice și vizuale.

Direcționarea arhitecturii spre contactul cu ființa umană se exprimă și la nivelul arhitecturii militare, unde tema „umanizării” > deține un rol extrem de important. Inspirați de ideile „orașului ideal”, unii ingineri renascentiști își proiectează cetățile în corespundere cu proporțiile corpului omenesc – ființa umană devine modelul tectonic principal și măsura arhitecturii defensive, iar concepția umană transpare într-un fel sau altul din compoziția acestora.

O problemă aparte abordată în monograme este cea a simbolismului programelor de apărare. Sub aspectul imaginarului simbolic au fost examinate cetatea/incinta întărită, castelul, poarta de acces și turnul de apărare. În atenția autoarei se află diverse construcții defensive cu caracteristici omenești, cu nume romantice sau cu denumiri înspăimântătoare, toate ilustrând fenomenul de atribuire a unor calități umane dispozitivelor de apărare.

Prin prisma castelologiei comparate a fost investigat și aspectul apotropaic. În speranța de a scăpa de tot felul de primejdii, omul medieval, închis în spațiul intramuran, utiliza tot felul de talismane, reprezentări și semne cu funcție protectoare. Este vorba de cruci, labirinturi, stele ale lui David, pentagrame, cârlige, inimi, triple incinte druidice, „golgotă”, „mâini pro-

tectoare”, sculpturi-grotescuri, ornamente cu semnificație divină ș.a.

În cadrul castelologiei comparate a fost cercetat și un alt aspect al „umanizării” arhitecturilor fortificate – cel legat de „animarea” acestora. În Evul Mediu se credea că pentru a căpăta trăinicie și a dura în timp, cetatea trebuia „animată” prin sacrificarea unei ființe umane, al cărei suflet părăsea propriul trup și trecea în corpul noii construcții. Autoarea examinează diverse cazuri legate de „jertfe ale zidirii” sau „jertfe ale construcției” la întemeierea sau edificarea unor castele și cetăți.

Un loc aparte în monografie ocupă arhetipurile arhitecturale utilizate în structura spațial-planimetrică a obiectivelor defensive medievale: castrele romane, castellum-urile romano-bizantine, cetățile de tip constantinopolitan”, ribatele orientale, cetățile Armeniei Ciliciene din Asia Mică, fortificațiile cruciaților ș.a. În calitate de modele preluate de arhitectura militară medievală din Țara Moldovei pot fi numite piesele defensive cu donjon izolat (cetatea Țețina din nordul Țării Moldovei), de model „castel cu donjon” (cetatea Hotin), de model intermediar între castelul cu donjon și castelul de tip castral (Cetatea de Scaun a Sucevei, citadela Cetății Albe, citadela cetății Chilia), de model de tip castral (cetățile Șcheia, Neamț și Tatarbunar), de model oriental (citadela de la Orheiul Vechi), de model renascentist de tip central (cetatea Soroca).

În demersul științific al autoarei figurează numeroase documente inedite, în special cele cartografice, descoperite de cercetătoare în diferite arhive și colecții. Considerăm că monografia Mariane Șlapac acoperă un gol informațional important în studiul fortificațiilor medievale și reprezintă o lucrare științifică originală, de pionierat, care poate fi studiată de specialiști și amatori de trecutul nostru național.

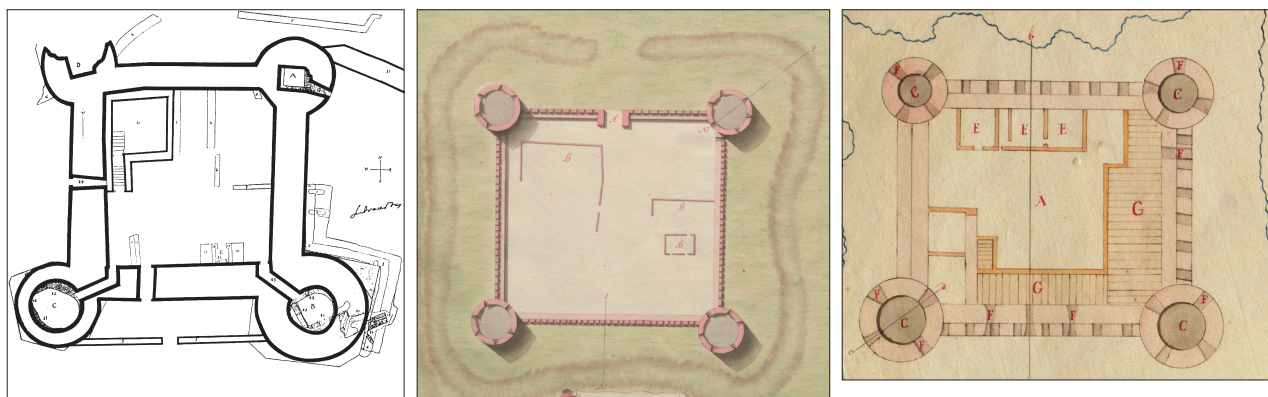

Figura 1. Model castral cu turnuri cilindrice de colț: Cetatea Albă, Cetatea Tatarbunar și Cetatea Tulcea.